

Forsvarssamarbejdet mellem kanonbåde og landstyrker 1807

- de otte udfald mod fjenden.

Af Henrik Saxtorph

Henrik Saxtorph (*1955) er cand.phil. i historie med speciale i Københavns Søforsvar 1807. Fra 1990 var han arkivar ved Grønlands Nationalmuseum og derefter administrator, IT-medarbejder og underviser i kirkeministerielt og amtsligt regi. I dag er han fuldmægtig i Undervisningsministeriet.

Den 11. august 1807 beordrede Kronprinsen, den senere Frederik VI (1768 – 1808 – 1839), en samlet kommando over sø- og landetaten etableret med generalmajor Heinrich Ernst von Peymann som højstkommanderende og generalmajor Carl Frederik von Bielefeldt og kommandør Steen Andersen Bille som kommanderende ”en second”; men han angav ikke hvilken strategi denne fælles kommando skulle følge. København skulle blot forsvare sig til det yderste, formentlig i håbet om at landstyrkerne vest for Storebælt kunne komme til undsætning. Men 10 dage senere var Sjælland isoleret af den engelske flåde¹, så det lykkedes ikke. Københavns forsvar måtte klare sig selv.

Artiklen vil forsøge at karakterisere strategien som denne kommando i praksis synes at have anvendt, især med baggrund i materiale relateret søforsvaret og den engelske flåde.

Peymann blev konstitueret som kommandant med uindskrænket militær magtbeføjelse², men intet tyder på at han tog initiativ til at udarbejde en strategi for forsvaret³. Forventningen var i første omgang at englænderne ville angribe fra søsiden som de havde gjort i 1801, og i anden omgang – efter englændernes landgang - at København ville blive stormet; derfor koncentrerede man sig om at sikre byen mod storm, og at lade søforsvaret angribe fjendens landsætningsoperation. Da englændernes strategi imidlertid var baseret på et angreb med konventionelt landartilleri opstillet i halvcirkler omkring byen, så forudsatte det at opstillingsarbejdet ikke blev afgørende forsinket af danske angreb. Derfor var danskernes forventning - som i praksis blev til en strategi – en fordel for englænderne: så længe danske tropper forblev indenfor byens volde, og den militære ledelse koncentrerede sig om at sikre voldene, kunne englænderne uhindret opstille deres artilleri!

Kronprinsen havde den 7. august beordret Admiralitetet til hurtigt at opstille et forsvar omkring Københavns havn ved at armere den flydende og den faste defension, hvorimod han ikke fandt det nødvendigt at klargøre flåden. Søforsvaret klargjorde dog også kanonbådsflotillen som blev anvendt offensivt i kombination med den flydende og den faste defension samt havneindløbets stærke befæstning. Gentagne gange blev englænderne engageret i kamp om kontrollen over farvandet nord og øst for havnen. Gambier beskrev i sin journal situationen sådan⁴:

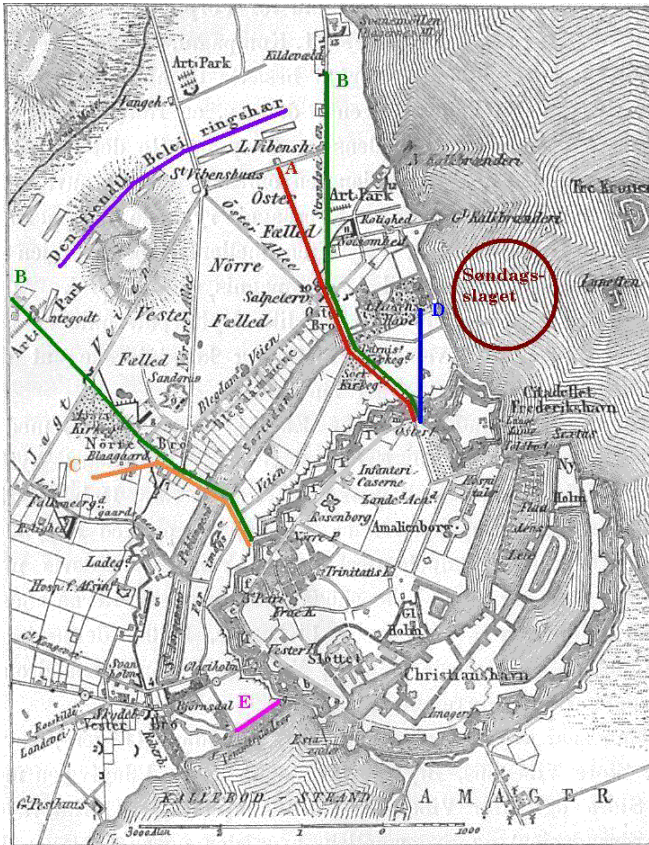
...respecting the defence of the harbour's mouth [...it] cover[s] the Gun Boats as they advance a considerable distance from the mouth of the harbour, along the shore ... I regret that from the vast force of the combined defences of the harbour's mouth, our Advanced Squadron cannot act with any effect against them⁵.

Det var sommer da den første del af den engelske flåde ankom til Øresund den 3. august; varmt og næsten vindstille, så det var svært at manøvrere i modsætning til kanonflotillen som var store robåde. Derfor var søforsvarets angreb farlige for englænderne, og det kunne endvidere forsinke dem så meget at vejret skiftede til efterår med storme som ville gøre det næsten umuligt at få sejlet den danske flåde til England. Gambier var sig denne situation meget bevidst⁶.

Den oprindelige hensigt med kanonbådsflotillen var at den skulle støtte landstyrkerne. Men derfor kunne landstyrkerne jo godt have været anvendt mere offensivt ved englændernes landgang ved Vedbæk søndag den 16. august. Men det skete ikke, da Peymanns ordre til det udsendte korps på 600 mand var at marchere op til Mølleåen fra Lyngby til Strandmøllen for at observere, men ikke angribe fjenden.

Ni dage senere, den 25. august, stod fjenden uden for København i en linje fra Classens Have, på ydersiden af Søerne ad Blegdamsvejen forbi Blågård og Ladegården til Kalvebodstrand.

Københavns landforsvar foretog syv udfald i august og et i september, som er indtegnet på nedenstående kort⁷:

A: 17/8 fra Østerport mod Øster Fælled med en styrke på 600-700 mand

B: 20/8 fra Østerport med 2000 mand mod Svanemøllen; endvidere 1700 - 1800 mand fra Nørreport mod bl.a. Nørrebro for at dække den første kolonnes venstre flanke.

C: 25/8 fra Nørreport med 5-600 mand mod området ved Assistens;

D: fra Østerport/Kastellet mod Clasens Have

25/8 med et let infanteri

26/8 med 5-600 mand

31/8 med 2200 mand.

E: 5/9 Tømmerpladsen

Søndagslaget: søforsvarets angreb på det fjendtlige batteri ved Svanemøllen søndag den 23/8.

Seks af de otte udfald var fælles operationer mellem kanonbåde og landtropper; tre udfald havde Classens Have som mål, og to andre udfald gik igennem dette område, som lå mellem Classensgade, Østerbrogade, Rosenvængets Allé og stranden.

Udfaldene før den 25. august skete mod området ved Svanemøllen dels for at hindre fjenden i at trænge frem mod København og især Kastellet, dels for at ødelægge batteristillinger der kunne anvendes mod kanonbådsflotillen. Den 17. august blev udfaldet foretaget af Livjægerne, som imidlertid blev forhindret af fjendens overlegne militærmagt i at nå længere end til en linje som gik fra Vibenshus i vest til stranden i øst⁸. Løjtnant J.J. Svenson var kl. 1 blevet beordret at understøtte udfaldet med 3 kanonbåde⁹. Den 18. oplyste kanonbådskbefen at han ”havde afsendt en division canoner chalupper ind til Svanemøllen for at assistere vore tropper”¹⁰. Det er ikke omtalt i an-

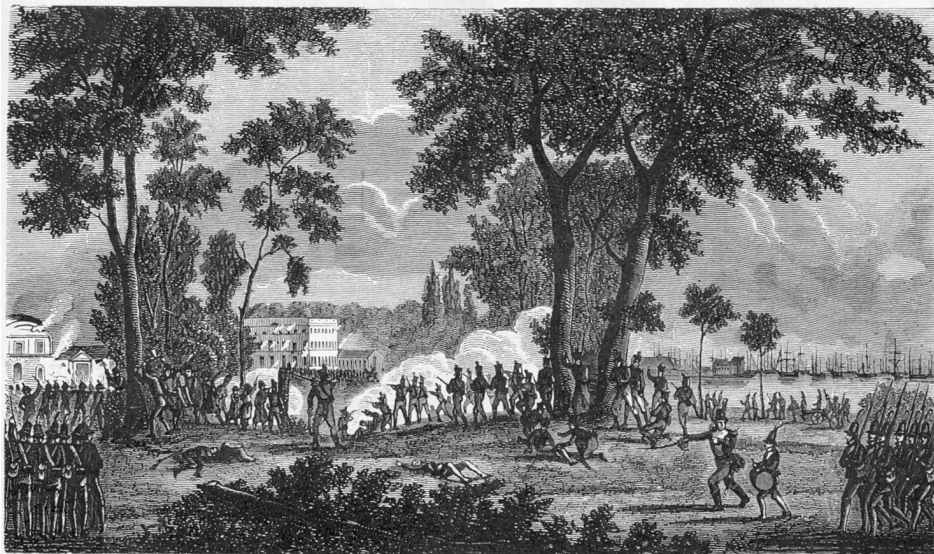
dre kilder, at der skulle være danske tropper i området den dag, så enten har chefen givet en ordre på et forkert grundlag, eller også skal oplysningen læses sådan at kanonbådene sendtes til Svanemølleområdet for at ødelægge så meget som muligt, før danske tropper angreb i kommende udfald. Men der er ingen tvivl om at ordren er blevet givet. Danskerne gentog udfaldet mod Svanemølleområdet den 20. for ”at ødelægge batteriet dér som meget hindrede vore bådes bevægelse”¹¹. Nu blev udfaldet gennemført med 2000 mand og til søs understøttet af 9 kanonbåde. Gambier omtalte udfaldene i sin journal, - det er ikke umiddelbart her man forventer at se landtræfninger beskrevet:

At daylight observed a warm action take place between the left wing of our army and a considerable force from the town, aided by much artillery as well as by the Gun Boats ¹².

Formentlig skyldtes omtalen en overraskelse over den danske styrkes størrelse, når landsætningen ved Vedbæk ikke blev imødegået. Og en gentagelse af udfaldet kunne betyde væsentlige forsinkelser for den engelske operation; på dette tidspunkt var de engelske tropper jo stadig under fremrykning. Derfor omtaltes udfaldet, som i øvrigt blev slået tilbage.

Der er ingen udfald mellem den 20. og 25. på land. Englænderne rykkede væsentlig nærmere byen, og København havde travlt med at klargøre sit forsvar.

Udfaldene fra den 25. skete især fra Kastellet ved Øster Port mod Classens Have. Området var strategisk vigtigt for danskerne da det lå kun en kilometer nord for byen med mulighed for at kontrollere adgangen til Kastellet og Øster Port, samt farvandet ud for havneløbet; ved fare for en fjendtlig storm gjaldt det om at fastholde kontrollen. Men for englænderne kan området ikke have haft strategisk betydning; deres artilleri blev opført i halvcirkler op til 3 kilometer fra byen. Når de så alligevel var i området, skyldtes det formentlig dels at de havde en batteristilling på Trianglen som skulle forsvares, dels et ønske om at holde danskerne inde i byen.

Udfaldet til Classens Have den 31. August 1807.

Den 25., 26. og 31. august angreb danske landtropper og kanonbåde fjenden i Classens Have. Noget tyder på at udfaldet den 31. egentlig var fastsat til 30., men det blev aflyst pga. vejret¹³. Udfaldene skete med stadig stigende intensitet. Især udfaldet den 31. omtaltes udførligt af Bille: opgaven lykkedes, idet bygningerne blev brændt og træer fældet, hvilket forhindrede fjenden i at søge dækning, men det var også ved dette udfald at Peymann blev såret af en flintekugle i det venstre lår. Han nægtede dog at afgive sin kommando, men i praksis overtog Bielefeldt mere og mere kommandoen i de følgende dage, imens Bille fortsat var næstkommanderende. Formålet med udfaldene var at ”forurolige fjenden”¹⁴. Da udfaldet lykkedes, og soldaterne kæmpede bravt, er det gået over i historien som et væsentligt, måske endda afgørende udfald. Strategisk var udfaldet imidlertid uden betydning.

Udfaldet fra Nørreport den 25. mod Assistens skyldtes efterretninger om at fjenden trængte frem mod området for at bygge artilleristillinger. Det er den eneste gang udfaldene blev rettet mod fjendens bygning af artilleristillinger; intet tyder på at der blev lagt afgørende vægt på at angribe sådanne mål, ligesom heller intet tyder på at udfaldet var koordineret med udfaldet i Classens Have. Englænderne trængte udfaldet tilbage med en overlegen styrke.

Det sidste udfald den 5. september var vel egentlig slet ikke et udfald, men et forsøg på at redde nogle kanoner på Tømmerpladsen på den inderste del af Kalvebodsbrygge, i dag nær 'Diamanten'. Operationen lykkedes ikke. Men Løjtnant Mangors indberetning fra samme dag afsluttedes med følgende¹⁵:

"Kanonbådene, som underholdt en heftig ild på fjendens batteri, gjorde os særdeles god nytte og fortjener efter sædvane at nævnes med berømmelse".

Det samtidige kildemateriale vurderer i øvrigt ikke samarbejdet mellem kanonbåde og landtropper. Materialet består hovedsageligt af rapporter, journaler og logbøger, som er beskrivende. Kommandørkaptajn Krieger konstaterede dog i sin rapport for den 20. at kommunikationen var svigtet mellem landtropper og kanonbåde; den kommanderende officer, oberstløjtnant Voigt, blev pålagt ansvaret ved den efterfølgende krigsretssag.

Søofficeren, kommandør H.G. Garde har i sin fremstilling "Den dansk-norske Sømagts historie 1700 – 1814" fra 1852 derimod vurderet samarbejdet. Han var som sekondløjtnant chef på kanonchaluppen Nestved med i flere af udfaldene. Han giver indtryk af at man overhovedet ikke havde overvejet, hvordan kanonbådene skulle anvendes:

"Den samme mangel på samvirken, som havde fundet sted ved udfaldet mod Svanemøllen den 20de, gjorde sig desværre også gældende her" [i.e. den 31.] og

*"Kanonchaluppernes hjælp måtte indskrænkes til at sende kugler op i Landet, hvor fjenden lod sig se eller var at formode"*¹⁶ [i.e. den 17.].

Kanonbådene blev også placeret sådan at de "udsattes i lang tid uden nytte for den fjendtlige ild" i stedet for at man "først ved et aftalt signal burde have kaldt dem frem i rette øjeblik". Og det skulle jo selvfølgelig have været før tropperne begyndte at rykke frem. Når det skete samtidig med deres fremrykning, "måtte kanonbådene uden at gøre et skud udholde fjendens skjulte batteriers ild for ikke at skyde ind i egne tropper"¹⁷.

Kritikken er sikkert berettiget, når man husker på at Garde, som i øvrigt var kritisk over for fælles kommandoer mellem søværn og landeværn, befandt sig lige dér, hvor målet for englændernes skud var. Men set i en større sammenhæng var udfaldene den 17., evt. den 18 og den 20. principielt vellykkede. Samarbejdet mellem kanonbåde og

landtropper var måske ikke ideelt, men med denne kombination kunne danskerne angribe så slagkraftigt at selv den engelske flådechef måtte forholde sig hertil, formentlig fordi gentagelser ville være en væsentlig tidsmæssig hindring for hele operationen. Her til kommer at samarbejdet blev af landtropperne betragtet som populært og effektivt. Men selv om udfaldene mod Classens Have den 25., 26. og 31. også kan hævdes at være vellykkede, idet området jo rent faktisk blev ryddet for fjendens soldater, så var disse udfald uden strategisk betydning. Englænderne havde på dette tidspunkt opnået den kontrol de ønskede.

Kronprinsens ordre om en fælles kommando var fremsynet. Den blev i praksis omsat til en strategi bygget på en forventning om at fjenden ville storme byen. Samarbejdet mellem kanonbåde og landtropper havde til formål at bevare kontrollen over kystområdet nord for København og at sinke fjenden. Set i dette perspektiv var strategien vellykket: det lykkedes at bevare kontrollen i hvert fald over Classens Have, kanonbådernes angreb forsinkede fjenden, og samarbejdet fungerede trods alt. Strategien blev imidlertid ikke løbende vurderet i forhold til fjendens faktiske handlinger, og derfor må danskernes strategi karakteriseres som mislykket.

¹ Admiral Gambier skrev i sin journal fredag den 21. august at Sjælland med omkringliggende øer og Store Bælt fra "Hasteen Bank to the south east end of Femern" var i "State of Blockade". Se www.1807.dk

² Formulert i ordren af 11. august: "...De fører overkommandoen over alt militær...".

³ Hvis en overordnet planlægning havde eksisteret, ville oplysninger være at finde i arkivmaterialet.

⁴ Henrik Saxtorph: "Admiral Gambiers vurdering af Københavns Søforsvar 1807..." i *Krigshistorisk Tidsskrift, Særunummer juni 2007*.

⁵ Gambier's Journal 19. og 26.

⁶ Henrik Saxtorph: 'Det britiske angreb og Københavns søforsvar 1807' i *Marinehistorisk Tidsskrift nr. 3, 1990*.

⁷ Skitsen er udfærdiget af artiklens forfatter på baggrund af oplysningerne i *Dansk Artilleri i Napoleonstiden* af Egon Eriksen og Ole L. Frantzen. Oplysningerne om antallet af soldater ved udfaldet den 20. mod Svanemøllen og den 25. mod Classens Have er fra Billes Journal; om udfaldet mod Tømmerpladsen fra Rockstroh, se note 8.

"Søndagsslaget" er udførligt omtalt i forfatterens artikel "Det britiske angreb og Københavns Søforsvar 1807" i *Marinehistorisk Tidsskrift nr. 3, 1990*.

"Den fiendtl. beleiringshær" (markeret med violet på kortet) gælder fra den 25/8.

⁸ Major Holsteins beretning om udfaldet den 17. i bogen *Kongens Livjægerkorps 1807* ved kaptajn K.C. Rockstroh, København 1907

⁹ Billes Journal den 17/8. se www.1807.dk

¹⁰ Kommandørkaptajn Kriegers rapport om den 18. Hans rapporter kan læses på www.1807.dk

¹¹ Bille 20/8

¹² Gambier 20/8

¹³ Bille 30/8

¹⁴ Ibid 31/8

¹⁵ Løjtnant Mangors beretning af 5/9, i Rockstroh, se note 8

¹⁶ Garde hhv. p 439 og p 450

¹⁷ Ibid. p 446.